

PIETER BORGHART

Nieuwgriekse geschiedenis

*De Griekse wereld van
de late middeleeuwen tot vandaag*

HOUTEKIET
Antwerpen / Amsterdam

Voor Laura en Miles

Inhoud

INLEIDING	Nieuwgriekse geschiedenis	9
BOEK I	De Nieuwgriekse wereld	23
HOOFDSTUK 1	Kiemen van een nieuwe Griekse wereld	25
	De Stad	25
	Turkse en Slavische bureu	30
	Het orthodoxe christendom	36
	Een haat-liefde verhouding met het Westen	46
	Gesproken en geschreven Grieks	51
	Romeinen, Grieken en Hellenen	58
	Een nieuwe Griekse cocktail	64
HOOFDSTUK 2	De laat-Byzantijnse en Frankische periode	75
	De val van de Stad	76
	Samenleven met de Franken	83
	Ruziën in ballingschap	91
	Botsende identiteiten	97
	De waanzinnige veertiende eeuw	103
	De Ottomanen komen eraan	110
	Glorieuze stuiptrekkingen	117
HOOFDSTUK 3	De Ottomaanse en Venetiaanse periode	129
	Byzance après Byzance	131
	Leven in Candia en Konstantinye	140
	Kruisbestuivingen	151
	Geleerd en volkstalig Grieks	159
	Griekse elites aan het Ottomaanse firmament	166
	Voortekenen van een moderne wereld	177

BOEK II	De Griekse natiestaat	185
HOOFDSTUK 4	De sirenenzang van de onafhankelijkheid	187
	De Russische connectie	189
	De Romeïsche Verlichting	195
	De taalkwestie	205
	Winds of change	211
	Revolutie	219
	Buitenlandse interventies	227
	Nieuwgriekse geschiedenis?	234
HOOFDSTUK 5	De uitbouw van de natiestaat	239
	De gouverneur	240
	Bavarokratia	248
	Helleen worden	256
	Unfinished business	264
	Otto's zwanenzang	275
HOOFDSTUK 6	Van Grote Idee tot Catastrofe	285
	Twee werelden	287
	Balkannationalisme	296
	Fin de siècle	306
	Taal, literatuur, geschiedenis	313
	Macedonië	319
	Een verscheurd land	326
	Catastrofe	332

BOEK III De hedendaagse Griekse wereld 341

HOOFDSTUK 7 **Van bevolkingsuitwisseling tot burgeroorlog** 343

- Roaring twenties 346
- Venizelos' laatste trucje 354
- De minzame dictator 360
- Bezetting en verzet 366
- Grieksheid 375
- De andere Alexander 382

HOOFDSTUK 8 **Van economisch wonder tot junta** 389

- Uncle Sam 391
- Ondertussen op Cyprus 397
- Een anticommunistische staat 404
- Taal, literatuur, muziek 413
- Banaal maar brutaal 420

HOOFDSTUK 9 **Van democratisch herstel tot crisis** 431

- Metapolitefsi 433
- Andreas 441
- Balkan blues 449
- Meer dan Nieuwgrieks 457
- Europese Unie 462
- Tekenen aan de wand 468
- Griekse crisis 473

Epiloog 483

- De Griekse crisis in Nieuwgrieks perspectief 483
- Griekse crisis(sen), een lustrum later 492
- Coda 500

Bibliografie 503

Personenregister 515

Dankwoord 525

Lijst van kaarten 527

Als ze ons één ding bijbracht, dan wel dat geschiedenis
iets voor de lange adem is; verder dat het geen inert en
comateus iets is, dat ligt te wachten tot wij er een kijker
of een telescoop op richten; nee, het is juist iets actiefs,
iets bruisends, soms zelfs iets vulkanisch.

— JULIAN BARNES, *Elizabeth Finch*

(...)

— MOGWAI, *New Paths to Helicon, Pt. 1*

INLEIDING

Nieuwgriekse geschiedenis

‘Ik vind je literatuurgeschiedenis uitstekend, maar waarom begin je in godsnaam al in de twaalfde eeuw?’ Het is een vraag die ik enkele jaren geleden onverwacht voor de voeten geworpen kreeg van een gerenommeerd emeritus hoogleraar Nieuwgrieks op een zonnige vrijdagmiddag in september. Ik had nog maar pas mijn *Inleiding in de Nieuwgriekse literatuur* gepubliceerd en was uitgenodigd aan de Universiteit van Amsterdam voor een lezing over de Griekse crisis. Ja, waarom eigenlijk? Ik antwoordde dat de reden voor mijn keuze te lezen staat in het eerste hoofdstuk van het boek, maar de gelaatsuitdrukking van de professor – een aimabele man met wie ik het altijd goed heb kunnen vinden – verraadde dat de kous daarmee niet af was. Toegegeven, de openingsbladzijden van wat ik zelf beschouwde als een publiksboek, zijn nogal academisch van aard. Oerdegelijk, dat wel, maar gortdroog, zonder veel vlees en bloed. Kortom, ook al geloofde ik dat de kwestie over het beginpunt van de *Nieuwgriekse literatuur* hiermee van de baan was – ik kom er in de rest van het boek ook nergens op terug – klaarblijkelijk dacht niet iedereen daar zo over.

Helemaal zeker ben ik niet, maar ik vermoed dat er op die prachtige najaarsdag in Amsterdam een zaadje is geplant. Een zaadje dat zou uitgroeien tot een nieuw boek, deze keer niet over literatuur maar over geschiedenis, ‘Nieuwgriekse’ geschiedenis. Een boek waarin ik niet alleen in de inleiding, maar ook door mijn verhaal heen beter zou uitleggen wat we hier precies onder kunnen verstaan. Niet door gebruik te maken van theoretische begrippen, maar aan de hand van concrete historische ontwikkelingen. Een poging, met andere woorden, om de vele gebeurtenissen en kleurrijke personages die de Nieuwgriekse

geschiedenis vorm hebben gegeven, in een samenhangend verhaal tot leven te brengen.

* * *

De film *Goodbye Lenin!* uit 2003 is bij velen bekend. Voor wie deze prent niet gezien zou hebben: het hoofdpersonage is een vrouw uit de voormalige DDR die kort vóór de val van de Berlijnse muur een beroerte krijgt en enkele maanden later uit haar coma ontwaakt in een herenigd Duitsland. Uit vrees dat grote veranderingen hun moeder een nieuwe hartaanval zouden bezorgen, beslissen de kinderen om te doen alsof alles bij het oude is gebleven – compleet met zelf opgenomen nieuwsuitzendingen oude stijl en typische levensmiddelen uit de communistische periode, die ondertussen nauwelijks nog te verkrijgen zijn. Het scenario van Bernd Lichtenberg levert niet alleen een ingehouden humoristische en tegelijkertijd ontroerende film op, maar ook een interessant gedachte-experiment. Eentje dat we hier zouden kunnen herhalen, maar dan zonder ons de moeite te getroosten om de nieuwe wereld voor onze proefpersonen verborgen te houden.

Stel je voor dat we de setting van *Goodbye Lenin!* verplaatsen naar het moderne Griekenland en het experiment ontdebelen. De eerste proefpersoon is een modale Griek uit de klassieke oudheid, laten we zeggen een vrije mannelijke inwoner van Athene uit de vijfde eeuw v.C. Voor het tweede deel van het experiment kiezen we een Byzantijnse dame van hoge geboorte uit de twaalfde eeuw, afkomstig uit een van de vele aristocratische families die Thessaloniki in die tijd rijk was (deze Noord-Griekse stad had in de Byzantijnse periode een vergelijkbare status en belang als Athene in de klassieke oudheid). We laten hen we via een tijdmachine terechtkomen in een wereld die voor beiden op veel vlakken even onherkenbaar en vreemd zal aandoen: gasafteerde wegen, gemotoriseerd verkeer, schreeuwerige reclame, vreemde kledij, mensen die voortdurend in de weer zijn met een klein toestelletje, enzovoort. Maar los daarvan, zo stel ik mij voor, zal de manier waarop elk van beiden de reis naar de toekomst ervaart, ook essentiële verschillen vertonen.

Enmaal over de eerste schok heen, zal de Athener zich verbazen over de politieke eenheid en het centraal bestuur van het moderne Griekenland. De rivaliteit tussen de ‘stadstaten’ die hij gewend is – Athene, Sparta, Thebe en tientallen kleinere steden – wordt immers niet langer op het slagveld betwist, maar in grote voetbalstadions of heroïsche discussies bij een glas wijn. Politiek overleg en gezamenlijk beleid met andere Griekse gebieden, ook al vindt dit plaats in zijn thuisstad, is hem in wezen vreemd. Dat geldt ook voor de onbekende volkeren aan de grenzen van de Griekse wereld. Van Thraciërs, Skythen en Perzen is schijnbaar geen spoor meer, nu wonen er Albanen, Bulgaren en Turken – vreemd klinkende namen waarvan hij nog nooit gehoord heeft. De Noord-Macedoniërs vormen hierop een welkome uitzondering, maar ook die spreken een taal waar hij geen snars van begrijpt.

En wat te zeggen van die nieuwe godsdienst? Bij *orthodoxos* kan hij zich nog iets voorstellen, maar waar zijn in die ‘rechte leer’ Zeus en de rest van het pantheon gebleven? En waarom heeft iedereen de mond vol over een vreemde vogel die Jezus heet en de ‘gezalfde’ zoon van God zou zijn? Ten westen van het hem bekende *Hellas* ligt voor zover hij weet een uitgestrekt gebied waar zijn landgenoten zonder veel weerstand nieuwe overzeese kolonies konden stichten. Nu wonen er volkeren, zo verneemt hij, die een gelijkaardige maar toch niet helemaal identieke godsdienst belijden en waarmee de moderne Grieken een vreemd soort haat-liefde verhouding hebben. De hele regio is ondertussen overigens genoemd naar een Fenicische prinses die ooit door de oppergod Zeus is geschaakt: *a strange world...*

Aanvankelijk stellen de opschriften die de Oude Griek her en der op straat leest hem nog enigszins gerust, maar een nieuwe golf van paniek overvalt hem wanneer hij een gesprek probeert aan te knopen. Zelfs woorden die er in geschreven vorm identiek uitzien als het Grieks dat hij kent, blijken een compleet verschillende uitspraak te hebben. Kennen de moderne Grieken nog andere klinkers dan de *i*, is een vraag die onwillekeurig bij hem opkomt. Van sommige boeken die hij ter hand neemt begrijpt hij even weinig als van de conversaties op straat, maar al gauw doet hij een bizarre vaststelling: hoe moeilijker de materie die erin beschreven staat – wetgeving, bijvoorbeeld, of

wetenschap en filosofie – des te meer hij ervan begrijpt. De wereld op zijn kop!

Moe van alle indrukken leeft de Oude Griek enigszins op wanneer hij in het centrum van Athene die goede oude Akropolis ontwaart: behoorlijk vervallen, dat wel, maar toch... Tot hij dichterbij komt en merkt dat het tempelcomplex niet meer in gebruik is: wie toegang wil, moet betalen en mag de site enkel bekijken, dikwijls van achter een touw. De beelden en friezen die het Parthenon en de andere gebouwen ooit tooiden, bevinden zich nu in een bijgebouw, weggeborgen achter glas. Als het al om originele sculpturen en niet om kopieën gaat, zoals hij begrijpt uit de begeleidende bordjes met uitleg (waarvan hij de essentie met enige inspanning weet te vatten). Bedroefd bedenkt de Athener dat hij waarschijnlijk beter niet op het aanbod van een unieke reis naar de toekomst had kunnen ingegaan...

Ook voor de Byzantijnse dame heeft de moderne wereld aanvanke-lijk heel wat verrassingen in petto, maar een aantal ankerpunten helpen haar gelukkig snel over de eerste verbazing heen. Van een keizer is geen sprake meer, maar een groot deel van de Griekse wereld valt nog steeds onder een centraal bestuur, zo stelt ze opgelucht vast. Met spijt in het hart verneemt ze dat de Stad nu in Turkse handen is, maar die mogelijkheid had ze eigenlijk nooit uitgesloten. Wel vreemd dat het stoffige Athene nu de hoofdstad is, en niet het bruisende Thessaloniki! De Albanezen hebben hun zaakjes ondertussen kennelijk stevig op orde, en met een mengeling van verbazing maar toch ook enig leedvermaak verneemt ze dat de Slavische burenen in het noordwesten zich nu als '(Noord-)Macedoniërs' bestempelen. Net goed, want van de Bulgaren die bijna dezelfde taal spreken, heeft ze nooit een hoge dunk gehad.

Slenterend door de stad treft ze verheugd de ene na de andere orthodoxe kerk aan. Sommige zijn duidelijk nieuw, maar de geur van wierook en de hemelse klanken van de voorzangers bezorgen haar een vertrouwd gevoel. Dat de leiders van het moderne Griekenland nog steeds om de haverklap kibbelen met de westerlingen – die nu 'Europeanen' heten en niet meer 'Franken' – tovert een glimlach op haar gezicht: *some things never change...* Gelukkig zijn de patriarch en de paus zo verstandig om zich niet meer met wereldlijke zaken te bemoeien, zoals in haar eigen tijd.

In de gewone omgang met haar moderne stadgenoten ondervindt de Byzantijnse weinig moeilijkheden: hun taalgebruik en uitspraak komen haar een beetje vreemd voor, maar op de keper beschouwd begrijpen ze elkaar. Ze heeft de indruk dat geschreven teksten veel vaker dan vroeger in gesproken Grieks zijn opgesteld – de gedichten van die arme Prodomos herinnert ze zich als notoire uitzonderingen. Maar als ze de uithangborden van sommige winkels leest of op de vlooiemarkt oude boeken ter hand neemt, stelt ze verheugd vast dat kennis en studie van het Oudgrieks nog steeds grote voordelen oplevert. De verering van de antieke Grieken en hun cultuur is ondertussen wel behoorlijk doorgeschoten, vindt ze. Haar moderne landgenoten noemen zich zelfs ‘Hellenen’. Ach ja, ook vroeger had je in Thessaloniki en omstreken al intellectuelen die hiervan hun levenswerk hadden gemaakt. Zolang dit het orthodoxe geloof maar niet in de weg staat, bedenkt ze nog net voor ze die avond in slaap valt, tevreden met haar nieuwe leven dat nu ook weer niet zo heel anders is...

* * *

Wat dit gedachte-experiment illustreert, is dat een Byzantijnse dame uit de middeleeuwen zich wellicht sneller en spontaan thuis zal voelen in Griekenland anno 2025 dan een Athener die tot de klassieke beschaving behoort. Dat is contra-intuïtief, want vereenzelvigen we Griekenland vandaag niet automatisch met de Atheense Akropolis, het orakel van Delfi of de bakermat van de Olympische Spelen? De Athener is uiteraard afkomstig van een veel oudere Griekse beschaving dan de Byzantijnse dame uit Thessaloniki, maar ook een die *definitief* tot het verleden behoort. Onze vrouwelijke proefpersoon daarentegen is geboren in een Griekse wereld die door de eeuwen heen een lange evolutie heeft doorgemaakt, maar die vandaag in essentie nog steeds verder leeft. Ik zal de Griekse wereld vanaf de twaalfde eeuw nu verder de ‘Nieuwgriekse’ wereld noemen (en haar geschiedenis ‘Nieuwgriekse’ geschiedenis), in tegenstelling tot de ‘Oudgriekse’ en ‘Byzantijnse’ geschiedenis. De volgende vraag luidt onvermijdelijk wanneer die Nieuwgriekse wereld dan wel begint en welke kenmerken haar onderscheiden van vroegere Griekse beschavingen? Het

antwoord hierop is niet in steen gebeiteld, maar hangt samen met een welbepaalde visie op de Griekse geschiedenis. In de literatuur vinden we er een drietal terug.

Britse en Amerikaanse overzichtswerken laten de Nieuwgriekse geschiedenis meestal samenvallen met de geschiedenis van de Griekse natiestaat (en de aanloop ernaartoe). Ze situeren het beginpunt omstreeks het midden van de achttiende eeuw, toen de eerste tekenen van verlangen en vervolgens ook streven naar politieke onafhankelijkheid her en der in de Griekse wereld de kop opstaken. De periodes voordien – de laat-Byzantijnse, Frankische, Venetiaanse en Ottomaanse tijd – laten ze buiten beschouwing. Deze visie was ook degene waar de hoogleraar in Amsterdam met zijn kritische opmerking op aanstuurde.

De tweede visie op Griekse geschiedenis wordt in het Engels ook wel de *long view* genoemd. Die veronderstelt een ononderbroken historische ontwikkeling sinds de klassieke oudheid (en zelfs de Myceense periode). Omdat het uitgangspunt hier de historische en culturele continuïteit is, is er in deze strekking per definitie geen sprake van ‘Nieuwgriekse’ geschiedenis. De grondlegger ervan was de negentiende-eeuwse Griekse historicus Konstandinos Paparrigopoulos. Helemaal in de geest van het toenmalige nationalisme geloofde hij in het bestaan van een ‘Griekse natie’ door de eeuwen heen. Die kende volgens hem zowel bloeiperiodes van Grieks zelfbestuur, zoals de klassieke oudheid of de Byzantijnse tijd, als donkere periodes van vreemde overheersing, zoals de Romeinse of Ottomaanse periode. Het recente magistrale overzichtswerk van Roderick Beaton – *The Greeks: A Global History* (2021) – hoort ook in deze traditie thuis, al vervangt Beaton het idee van een eeuwige Griekse natie elegant door een opvolging van ‘Griekse beschavingen’.

De laatste visie, die ook het uitgangspunt van dit boek zal zijn, is een gulden middenweg tussen beide uitersten. Zij gaat ervan uit dat een deel van de Byzantijnse geschiedenis ook al tot de Nieuwgriekse geschiedenis behoort, net zoals de late oudheid tegelijk deel uitmaakt van de Byzantijnse tijd. Anders geformuleerd, Oudgriekse of klassieke geschiedenis gaat op een bepaald moment over in Byzantijnse geschiedenis, en Byzantijnse in Nieuwgriekse. Bij elke overgang geldt dat het

oudere ontwikkelingsstadium, met alle kenmerken die erbij horen, langzaam maar zeker uitdooft. Denk bijvoorbeeld aan het verdwijnen van de Griekse stadstaten en de komst van een gecentraliseerd bestuur in de Hellenistische periode; of aan het polytheïsme dat in de vroeg-Byzantijnse periode overvleugeld werd door het christendom. Met de overgang van de klassieke oudheid naar de Byzantijnse tijd zullen we ons hier niet bezighouden, met het ontstaan van de Nieuwgriekse geschiedenis enkele eeuwen later des te meer.

Deze benadering zit impliciet vervat in heel wat Griekse historische overzichten en maakt ook deel uit van het curriculum waarmee ikzelf destijds aan de Universiteit Gent ben opgeleid. Dat is overigens geen unicum, want in talloze universiteiten wereldwijd zijn Byzantijnse en Nieuwgriekse studies ondergebracht in hetzelfde departement. En wat te zeggen van een tijdschrift als *Byzantine and Modern Greek studies*? Daar bestaat een voor de hand liggende reden voor: het ontstaan van de eerste literaire teksten in de Griekse volkstaal – en dus niet in het Oudgrieks – rond het midden van de twaalfde eeuw. Voor sommigen, zoals de schrijver Dimitris Chatzis, volstond dit niet. Zij brachten bijkomende historische, taalkundige en ideologische argumenten aan voor het begin van deze ‘Nieuwgriekse wereld’ – of *Neolinismos*, in het Grieks. Hoe dan ook, het grote voordeel van deze visie is dat Nieuwgriekse geschiedenis zich niet meer beperkt tot de nieuwe en nieuwste tijd, zoals in de Angelsaksische traditie, maar ook eigen middeleeuwen en een vroegmoderne periode kent.

* * *

Welke zijn nu de kenmerken of ankerpunten van de Nieuwgriekse wereld die onze Athener uit de vijfde eeuw v.C. zo vreemd voorkwamen? Zoals ik al aangaf, is de bedoeling van dit boek om een samenhangend historisch verhaal te vertellen, gestoffeerd met gebeurtenissen die terug te vinden zijn in de bronnen en bevolkt door bestaande personages van vlees en bloed. Aan de basis van de zes kenmerken die *samen* zullen bepalen wat we kunnen begrijpen onder ‘Nieuwgrieks’, liggen dus geen grote theorieën of moeilijke begrippen. Het gaat om deels verschillende, deels overlappende ontwikkelingen in de politieke,

godsdienstige, culturele en taalkundige geschiedenis van de Griekse wereld die opmerkelijke overeenkomsten vertonen met de situatie in het moderne Griekenland van vandaag. Elk afzonderlijk beschouw ik ze als een 'kiem' van een nieuwe Griekse wereld. Het moment waarop ze samen in voldoende mate voorkomen, vormt dan het begin van de Nieuwgriekse geschiedenis.

Het meest voor de hand liggende kenmerk van de Nieuwgriekse wereld is een territorium dat bij benadering overeenkomt met de grenzen van het huidige Griekenland – of tenminste het ideaalbeeld dat hierover bij heel wat Grieken nog steeds leeft. Zoals we zullen zien, komt de geografie van de Griekse wereld in de twaalfde eeuw aardig in de buurt (net als die van moedertaalsprekers Grieks in de klassieke oudheid meer dan vijftienhonderd jaar eerder). Het tweede kenmerk hangt hier nauw mee samen: de Turkse, Slavische en Albanese burenen – vandaag buurlanden – van Griekenland. Zij vestigden zich in verschillende golven aan de grenzen van (en soms ook in) de Griekse wereld, met vanaf de twaalfde eeuw een vrij herkenbaar patroon van conflicten maar ook allianties.

Op godsdienstig vlak bepaalt het orthodoxe christendom sinds eeuwen zowel de Griekse identiteit als het ritme van het dagelijks leven. De meeste Grieken gaan er nog steeds prat op orthodoxe christenen te zijn – tot niet zo lang geleden stond dit zelfs vermeld op hun identiteitskaart. En belangrijke feestdagen zoals Pasen worden ook vandaag nog volgens een andere kalender berekend dan in West-Europa gangbaar is. Eeuwenlang was er al een zekere tweespalt, maar sinds 1054 geldt het katholicisme officieel als de grote concurrent. Vanaf het einde van de elfde eeuw bracht die levensbeschouwelijke breuk ook belangrijke politieke implicaties met zich mee. Die liggen dan weer mee aan de basis van de haat-liefde verhouding die Griekenland ook vandaag met West-Europa onderhoudt, het vierde kenmerk van de Nieuwgriekse wereld.

In de culturele sfeer is een belangrijke rol weggelegd voor de evolutie van de Oudgriekse naar de Nieuwgriekse taal. Daar ging zo'n tweeduizend jaar overheen, maar we weten ondertussen nagenoeg zeker dat het gesproken Grieks in de eerste eeuwen van onze jaartelling al dichter aanleunde bij het huidige Nieuwgrieks dan bij het Grieks uit

de klassieke oudheid. Toch kies ik ervoor om een andere eigenschap van de Griekse taal te gebruiken als criterium voor het bestaan van de Nieuwgriekse wereld. Omdat de Griekse schrijftaal omstreeks het begin van onze tijdrekening bewust achterop begon te hinken bij de evolutie van de spreektaal, verschilden gesproken en geschreven Grieks naarmate de eeuwen verstreken steeds meer van elkaar. Griekstaligen *spraken* dus al eeuwenlang een moderne variant maar *schreven* in een oude versie van hun taal. Vanaf de twaalfde eeuw begon zich een gelijkaardige ontwikkeling voor te doen, maar dan *binnen de geschreven taal*. De meeste officiële teksten in de Byzantijnse tijd werden nog steeds in een oude variant van het Grieks geschreven, maar sommige auteurs begonnen ook te experimenteren met geschreven teksten in de spreektaal – die Prodromos uit ons gedachte-experiment was er een van. Van deze situatie vinden we tot op vandaag veelvuldige sporen terug in het standaard geschreven (en soms ook gesproken) Nieuwgrieks.

Een laatste kenmerk heeft betrekking op de relatie tussen de Nieuwgriekse cultuur en de Griekse beschaving uit de klassieke oudheid, het zogenaamde ‘hellenisme’. Moderne Grieken gaan er graag prat op verre nazaten te zijn van wereldvermaarde schrijvers, politici en filosofen zoals Homeros, Sapfo, Perikles of Aristoteles. En dat is ook hoe de buitenwacht naar Griekenland kijkt, niet alleen de miljoenen toeristen die het land jaarlijks aandoen. Maar hoe valt dit te rijmen met de Athener uit ons gedachte-experiment die zich allesbehalve thuis leek te voelen op Nieuwgriekse bodem? De verklaring voor deze paradox is dat hellenisme geen ononderbroken historische evolutie heeft gekend sinds de klassieke oudheid. De banden met de klassieke beschaving, waarvan de culturele kenmerken steeds dieper in de nevelen van de tijd verdwenen, werden op bepaalde momenten opnieuw strakker aangetrokken door Griekse elites. Hellenisme als bewuste cultuurpolitiek dus, als extra laag in de identiteit van Griekssprekende orthodoxe christenen. Dit zesde en laatste kenmerk van de Nieuwgriekse wereld is de afgelopen tweehonderdvijftig jaar zo dominant geworden, dat de meesten onder ons de vereenzelviging van het antieke en het moderne Griekenland als vanzelfsprekend zijn gaan beschouwen. De bijna drieënhalve durende openingsceremonie van

de Olympische Spelen in Athene in 2004, nog steeds integraal te bekijken op YouTube, is daar een mooi voorbeeld van.

* * *

Deze manier om de Nieuwgriekse geschiedenis te vertellen betekent dat dit boek niet de geschiedenis is van het huidige Griekenland. Ook delen van de Griekse wereld die niet binnen de grenzen van de Helleense republiek vallen, zullen ruimschoots aan bod komen. Denk bijvoorbeeld aan Cyprus, het westen van Klein-Azië met Constantinopel – vandaag Istanbul – en de Pontos, maar ook de Griekse diaspora in Europa, het Midden-Oosten en zelfs wereldwijd. Ook deze gebieden en hun Griekse gemeenschappen hebben onmiskenbaar hun plaats in de Nieuwgriekse geschiedenis.

Daarnaast wil ik graag benadrukken dat de opzet van dit boek niets te maken heeft met nationalisme als ideologie of de theorievorming erover. Dat gevaar loert immers om de hoek bij de keuze voor de gulden middenweg die ik maak. Ik zal mij dus ver houden van de verwonde discussie of de Nieuwgriekse ‘natie’ of ‘protonatie’ nu al dan niet ontstaan is omstreeks de periode waarin ook mijn verhaal begint. En of die sindsdien een stijgend historisch bewustzijn heeft gekend die in de negentiende eeuw onvermijdelijk tot politieke onafhankelijkheid zou leiden. Zelf geloof ik dat niet, maar dat is het onderwerp voor een ander, meer academisch boek.

Geen verborgen agenda's dus, behalve dan dat ik lezers die Griekenland of Griekse gemeenschappen waar ook ter wereld bezoeken, graag inzicht wil bijbrengen over het traject dat de Nieuwgriekse geschiedenis het afgelopen millennium heeft afgelegd: geopolitiek, godsdienstig, taalkundig en cultureel; en dat vanuit de overtuiging dat er sprake is van een historisch continuüm dat zo'n duizend jaar teruggaat. Ook de afbeelding op het omslag van dit boek symboliseert dit idee overigens. Adonis, zo heet de den die tot op vandaag op de Smolikas – de op een na hoogste berg in het noorden van Griekenland, dicht bij de Albanese grens – te bewonderen is. Met zijn iets meer dan duizend jaar zou hij naar verluidt de oudste boom van Europa zijn en heeft hij de 'Nieuwgriekse wereld' in zijn jonge jaren dus onder zich zien ontkiemen.